

Тема числа: KANTIANA

*Обидві статті цього числа, присвячені різним аспектам Кантової філософії, самі собою становлять цікавий предмет для обговорення. Але ми хотіли би, на їх прикладі, повернути увагу читачів до термінологічних проблем, властивих українським дослідженням Канта. Ми звикли вважати, що надійні українські відповідники Кантових термінів давно створені, проте насправді їхня якість виявляється небездоганною. Передовсім це стосується пари *Verstand* – *Vernunft*. Наприклад, обидва наших автори перекладають другий з цих термінів як «розум», натомість щодо першого їхні думки розбіжні.*

*Віталій Терлецький, наслідуючи наявний український переклад КrV, говорить про «розсуд» (у більшості ж українських академічних джерел, як-от різноманітні філософські підручники, дослідження, словник «Історія філософії», навіть (подекуди) I том «Європейського словника філософій» тощо, йдеться про «розсудок»). Цей варіант є найпоширенішим, проте не має ґрунтовних підстав. Справді, його поширеність можна пояснити просто поширеністю терміна «рассудок» в російському канто- (і, меншою мірою, платоно-) знавстві. Невдалий української кальки російського «рассудка» спричинена не калькуванням як таким, а особливостями української мови: «розсуд» у ній – це відповідник або «усмотрения» («на ваше усмотрение»), або «рассуживания-арбитража», проте аж ніяк не містить «рассуждения». «Рассуждать» – це «міркувати», «розмірковувати», українське ж «розсуджувати» вимагає прийменника «між (кимось)». Розсуд, т.ч., є ідеальним відповідником для *liberum arbitrium*, а зовсім не для «здатності мислити предмет чуттєвого споглядання» чи «здатності скласти судження» (див. також КrV, AA VII, 196). Розсуд – вольове рішення, аж ніяк не підпорядкування розмаїття уявлень єдності аперцепції. У ньому є «суд», якого немає у німецькому *Verstand*. Добре відоме Кантове формулювання: «*Wir können aber alle Handlungen des Verstandes auf Urteile zurückführen, so daß der Verstand überhaupt als ein Vermögen zu urteilen vorgestellt werden kann.*» Але воно зовсім не примушує перекладати *Verstand* через «розсудок». Адже фраза *Verstand ... als ein Vermögen zu urteilen* містить радше уточнення, ніж тавтологію. Кант подає тлумачення, що не лежить на поверхні: *versteh(e)n* – це, насправді, *urteilen*, відтак складається*

враження, що *Verstand* не варто перекладати українськими відповідниками з коренем «суд-». Саме тому згадане щойно калькування видається невдалим.

До того ж, Кант – не єдиний у світі німецький філософ. Перекладаючи деякі його терміни, не варто забувати про споріднену з ними німецьку термінологію інших мислителів й інших епох. Українська філософія повинна мати у цьому випадку термінологічні ресурси достатньо універсальні, щоби відобразити деякі очевидні інтуїції німецькомовного філософування. Адже дієслово *versteh(e)n* ми зазвичай перекладаємо через відповідник «розуміти», а герменевтичне *das Verstehen* – як «розуміння». Чому ж тоді *Verstand* – «розсудок»? Тим більше, що французи перекладають його зазвичай як *entendement*, англійці – як *understanding* (відповідно, від *entendre*, *understand* – «розуміти»). Цю еквівалентність визнають і німці. Наприклад, у Ейслеровому *Wörterbuch der philosophischen Begriffe* (1904) читаємо: «*Verstand* (*logos, epistēmē, intellectus, intelligentia, ratio, entendement, understanding*) ist im weitern Sinn die *Denkkraft, die Intelligenz gegenüber der Sinnlichkeit...*» На цьому тлі виглядає доречним зближення *Verstand* зі «здатністю розуміти» в широкому сенсі.

Запропонована Іваном Іващенком відповідність *Verstand* – «глузд», на наш погляд, виглядає значно обґрунтованішою, ніж вдавання до «розсуду»/«розсудку». По-перше, вона уникає надто вільного поводження з українською мовою, по-друге, враховує німецьку традицію перекладати як *Verstand* (*gesunder Verstand*), наприклад, Декартів *bon sens*, що й у наявному нині українському перекладі *Дискурсії про метод* постає як «здоровий глузд». Однак «глузд» теж не здатен скласти основу для відтворення серії *versteh(e)n – das Verstehen – Verstand*.

Не пропонуючи тут готових рецептів, закликаємо колег до обговорення на сторінках *Sententiae* як цього, так і багатьох інших аспектів «українізації» Кантових термінів, щоби колись виробити, зрештою, таку термінологію, яка не відривала би Канта від широкого контексту німецької і, загалом, європейської філософії. Таких аспектів можна віднайти чимало. Перший впадає у вічі одразу ж: наближення *Verstand* до парадигми «розуміння» підважує відповідність *Vernunft* – «розум», відкриваючи шлях до інших українських відповідників й для цього терміна, наприклад, до «рації». Зокрема, перелік відповідників у цитованому вже словникові Ейслера є більш, ніж промовистим, схилиючи до «раціоналізації» *Vernunft*: «*Vernunft* (*nous, logos, dianoia, intellectus, ratio, raison, reason*) ist im allgemeinsten Sinne des Wortes so viel wie *Geist* (s. d.), *Intelligenz* (s. d.), *Denkprinzip gegenüber der Sinnlichkeit* (s. d.). Im engeren Sinne wird *Vernunft* vom *Verstande* (s. d.) unterschieden als höhere *Geistesfähigkeit*.») Звісно, розв'язати ці проблеми не легко, проте змиритися з теперішнім станом необґрунтованості ще важче.

Олег Хома